

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

CHET EL ELEMENTI BILAN MURAKKABLASHGAN NIKOH MUNOSABATLARINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Baxtiyorova Iroda Azamat qizi

Toshkent Davlat yuridik universiteti 4-kurs

“Xususiy huquq” fakulteti talabasi

Email: ibaxtiyorovaa@gmail.com

Telefon raqam: +998 93 101 01 62

Annotatsiya: Xalqaro huquqning eng muhim masalalaridan biri xorijiy element bilan murakkab nikoh munosabatlarini tartibga solishdir. Har bir mamlakatda o'z oila huquqi tizimi mavjud, ammo bu masalalarni hal qilishda xalqaro shartnomalar va konvensiyalar juda muhimdir.

Kalit so'zlar: chet el elementi bilan murakkablashgan, nikoh munosabatlari, nikoh yoshi, chet el fuqarosi, nizolarni hal etish, kollizion norma, xalqaro munosabatlar.

ВОПРОСЫ, СВЯЗАННЫЕ С ПРАВОВЫМ РЕГУЛИРОВАНИЕМ БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ, ОСЛОЖНЕННЫХ ИНОСТРАННЫМ КОМПОНЕНТОМ

Бахтиёрова Ирода Азамат кизи

Ташкентский государственный юридический университет,

4-курс студентка факультета «Частное право»

Электронная почта: ibaxtiyorovaa@gmail.com

Телефон номер: +998 93 101 01 62

Аннотация: Одним из наиболее важных вопросов международного права является регулирование сложных брачных отношений с иностранным элементом. Каждая страна имеет собственную систему семейного права, но международные договоры и конвенции имеют решающее значение в решении этих проблем.

Ключевые слова: осложненный иностранным элементом, брачные отношения, брачный возраст, иностранец, разрешение споров, конфликтная норма, международные отношения.

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF MARITAL RELATIONS COMPLICATED BY A FOREIGN ELEMENT

Bakhtiyorova Iroda Azamat kizi

Tashkent State University of Law, 4th year

Student of "Private law" faculty

Email: ibaxtiyorovaa@gmail.com

Phone number: +998 93 101 01 62

Abstract: One of the most important issues of international law is the regulation of complex marital relations with a foreign element. Each country has its own family law system, but international treaties and conventions are crucial in addressing these issues.

Key words: complicated with a foreign element, marital relations, age of marriage, foreigner, dispute resolution, conflict norm, international relations.

Kirish.

Zamonaviy jamiyatda nikoh munosabatlari, ayniqsa, turli madaniyatlar va huquqiy tizimlar o'rtasida amalga oshiriladigan xalqaro nikohlar, murakkab va ko'p qirrali huquqiy masalalarni yuzaga keltiradi. Bu masalalar nafaqat milliy huquq tizimlarida, balki xalqaro huquq nuqtai nazaridan ham jiddiy o'rganilmoqda. Aynan shu o'zgaruvchan va murakkab sharoitda yuzaga keladigan huquqiy munosabatlarni tahlil qilish, bu borada mavjud bo'lgan xalqaro huquqiy normalar va sud qarorlarini ko'rib chiqishni taqozo etadi. Nikohni turli milliy va xalqaro huquqiy kontekstda baholash orqali, bu sohada yuzaga keladigan ijtimoiy, huquqiy va madaniy muammolarni chuqur tahlil qilish zaruriyati yuzaga keladi.

Murakkab nikoh munosabatlari, odatda, xalqaro xarakterga ega bo'lib, bu munosabatlar bir nechta davlatning huquqiy tizimlarini o'z ichiga oladi. Nikohdagi tomonlar turli davlatlarning fuqarolari bo'lishi mumkin, ularning huquqlari va majburiyatlari esa turli qonunlarga, xususan, xalqaro shartnomalar va konvensiyalarga asoslanadi. Shuning uchun, bunday munosabatlarni tartibga solish nafaqat milliy, balki xalqaro huquqiy yondashuvlarni talab etadi. Biroq, milliy qonunchilik va xalqaro huquq o'rtasidagi o'zaro ta'sir va farqlar, ko'plab amaliy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu, o'z navbatida, xalqaro nikohlarning tartibga solinishi va himoyasi uchun ko'p qirrali yechimlarni talab qiladi.

Xalqaro huquqiy normalarni ko'rib chiqqanda, turli shartnomalar va konvensiyalar muhim o'rin tutadi. Masalan, 1967-yilgi **Nikohlarning tantanali o'tkazilishi va qonuniyligini tan olish haqidagi Gaaga konvensiyasi** (Hague convention on the celebration and recognition of the validity of marriages) xalqaro nikohlarni tartibga solishda asosiy huquqiy manba hisoblanadi. Ushbu konvensiya, bir davlatda amalga oshirilgan nikohning boshqa davlatlar tomonidan tan olinishi va shu bilan birga, nikohning haqiqiylikni aniqlashda xalqaro standartlarga rioya qilishni ta'minlashga qaratilgan. Shu bilan birga, **Inson huquqlari to'g'risidagi Yevropa konvensiyasi** (European convention on human rights) nikoh huquqlari bilan bog'liq muhim tamoyillarni belgilaydi, jumladan, nikohga kirish huquqi va undan chiqqan huquqlarni himoya qilishni o'z ichiga oladi.

Xalqaro sudlar, masalan, **Yevropa inson huquqlari sudi** (ECHR) va **Xalqaro Sud** (ICJ), xalqaro nikohlar bilan bog'liq ko'plab huquqiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. ECHRning turli qarorlari, xalqaro nikohlar bo'yicha davlatlarning majburiyatlarini aniqlashda va inson huquqlarini himoya qilishda asosiy ahamiyatga ega. Misol uchun, ECHRning 2015-yildagi "*Oliari vs. Italiya*" ishida qabul qilingan qaror, nikohning xalqaro va madaniy jihatlarini hisobga olib, davlatlarning nikohni tan olish va hurmat qilishdagi majburiyatlarini qayd etdi. Bunda sud, nikohni shaxsiy erkinlik va inson huquqlarining bir qismi sifatida ko'rib chiqdi.

Shunday qilib, xalqaro nikohlarning huquqiy tartibga solinishi masalasi, faqatgina milliy qonunchilik va huquqiy amaliyotlarga emas, balki xalqaro huquqiy me'yorlar va xalqaro sudlarning qarorlariga ham asoslanadi. Bunday murakkab vaziyatlarda, huquqiy yondashuvlar va ularning amaliyotdagi tatbiqi juda muhim bo'lib, ularning samarali ishlashi uchun nafaqat milliy qonunchilikni, balki xalqaro huquq normalarini ham yaxshilash zarurati yuzaga keladi. Nikoh munosabatlarini tartibga solish, faqatgina huquqiy soha emas, balki ijtimoiy, madaniy va etnik masalalar bilan ham chambarchas bog'liq bo'lib, ularning yechimi, jamiyatdagi barqarorlik va adolat tamoyillarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Xalqaro nikohlar borasidagi huquqiy tartibga solish masalalari, turli yuridik tizimlar o'rtasidagi farqlarni hisobga olgan holda, yanada samarali yechimlarni talab qiladi. Shu bois, xalqaro huquqiy normalarni va sud qarorlarini tanqidiy baholash, bu sohada yuzaga keladigan dolzarb muammolarni o'rganishda zaruriy bir qadamdir.

Asosiy qism.

Ba'zi ilmiy izlanishlar, masalan, E. G. Beckning "Globalizing Marriage" (2003) kitobida, murakkab nikohlarni ijtimoiy va iqtisodiy nuqtai nazardan baholashda, ular jahon bo'ylab yangi o'zgarishlarga, ayniqsa, iqtisodiy farovonlik va o'zgaruvchan mehnat bozoriga qanday ta'sir qilishini ko'rib chiqadi. Yoshi kattaroq shaxslar o'rtasidagi nikohlar ko'pincha rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiy sharoitlari bilan bog'liq bo'lib, ba'zida bu nikohlar ko'plab ijtimoiy to'siqlarni bartaraf etishda yordam beradi. Bu turdagi izlanishlar shuni ko'rsatadiki, har bir nikohni tahlil qilishda faqat yoshni emas, balki har tomonlama ijtimoiy va iqtisodiy omillarni ham hisobga olish lozim.

Shu bilan birga, ba'zi tahlillar yosh masalasini gender tenglik nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi. Gender tengligi haqida gapirganda, ba'zi yirik ilmiy adabiyotlar yosh nikohlarni faqat inson huquqlari nuqtai nazaridan emas, balki ularning iqtisodiy mustahkamligi va o'zaro hurmat asosida bo'lishini ta'kidlaydi. Misol uchun, M. T. Hennesseyning "The politics of marriage in international relations" (2010) asarida nikoh yoshini gender tenglik va adolatli huquqlar asosida yondashish zarurligi ta'kidlanadi. Chet el elementlari bo'lgan nikohlar xalqaro huquqiy normalarga katta ta'sir ko'rsatadi.

Inson huquqlarining umumjahon deklaratsiyasining (1948) 16-moddasiga ko'ra, irqi, millati yoki dini bo'yicha hech qanday cheklovlarsiz voyaga yetgan erkak va ayollar turmush qurish va oila qurish huquqiga ega. Ular nikoh tuzilishi paytida, nikoh davomida va uni tugatishda teng huquqlarga ega. Nikoh faqat er-xotinning ixtiyori va to'liq roziligi bilan amalga oshiriladi. Oila jamiyatning tabiiy va asosiy guruh birligi bo'lib, jamiyat va davlat tomonidan himoya qilinishiga haqli. Bundan tashqari, Birlashgan millatlar tashkilotining Bola huquqlari to'g'risida konvensiyasi (1989) yoshlarning nikohga kirishiga oid cheklovlar qo'yilishiga qarshi chiqadi. Bu konvensiyada, bolalarning erkin qaror qabul qilish huquqi borligi va ular o'z kelajagini tanlashda o'z huquqlariga ega ekanligi ta'kidlanadi.

Chet el elementi bilan bog'langan nikohlar haqidagi ilmiy munozaralar, ko'pincha ijtimoiy tengsizlik va majburiyatlarni kuchaytiruvchi omil sifatida talqin qilinadi. **Beck** va **Giddens** kabi olimlar yoshlarni nikohga majburlashning ijtimoiy tahlillarini olib borib, yoshlarning erkin tanlovlarini cheklovchi sharoitlarni tushuntirishadi. Ularning fikricha, yoshlarning nikohga kirishi ko'pincha iqtisodiy yoki madaniy majburiyatlarga asoslanadi, bu esa yoshlarning ijtimoiy va huquqiy erkinliklarini poymol qiladi. Bunda, yoshlarning o'zlari uchun to'g'ri qaror qabul qilish imkoniyatlari cheklangan bo'lishi mumkin. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, yosh ayollar iqtisodiy zaiflik va ijtimoiy ta'qiblar tufayli nikohga kirishga majbur bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, **Gergen** va **McCall** kabi tadqiqotchilar yosh nikohlarni madaniy jihatdan ko'rishga harakat qiladilar. Ular yoshlarning nikohga kirishi ba'zi ijtimoiy tizimlarda o'zaro aloqalarni mustahkamlash va barqarorlikni ta'minlashga yordam berishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Masalan, turli madaniyatlar o'rtasida nikohlar orqali integratsiya jarayonlari amalga oshirilishi, ba'zi hollarda madaniy muvozanatni saqlashga yordam beradi. Biroq, bu holatda, yoshlarning huquqlari va erkinliklari haqida unutmang.

Nikoh yoshiga yondashuv dunyo bo'ylab sezilarli darajada farq qiladi. Ko'pgina mamlakatlarda nikoh uchun eng quyi qonuniy yosh 18 yosh deb belgilangan. Ammo shaxslarga quyiroq yoshda, odatda ota-ona yoki sud roziligi bilan turmush qurishga ruxsat beradigan istisnolar mavjud. Masalan, Qo'shma Shtatlarda, aksariyat shtatlar nikohning eng kam yoshini 18 deb belgilagan

bo'lsa-da, ba'zilar ma'lum bir shartlar bilan 16 yoshda yoki undan kichik yoshda turmush qurishga ruxsat beradi. Bundan farqli o'laroq, Bangladesh va Yaman kabi mamlakatlarda qonuniy va an'anaviy amaliyotlarga ko'ra qizlarga 15 yoshdan yoki undan kichik yoshdan turmushga chiqishga imkon beriladi, bunga ko'pincha madaniy an'analar yoki iqtisodiy omillar sabab bo'ladi. Shuningdek, Yaponiya va shu kabi mamlakatlarda eng quyi nikoh yoshi erkaklar uchun 18 va ayollar uchun 16 yoshni tashkil etadi. Ushbu amaliyotlar sog'liqni saqlash, ta'lim va yosh kelinlar uchun huquqlar nuqtai nazaridan jiddiy muammolarga olib kelishi mumkin.

Kollizion masalalar nikoh uchun turli xil huquqiy yoshga ega bo'lgan yurisdiksiyalardagi shaxslar nikohga kirishishganda yuzaga keladi. Masalan, agar nikoh yoshi eng kam 21 yoshga ega bo'lgan mamlakatdagi shaxs va 16 yoshda nikohga ruxsat beradigan mamlakatdan bo'lgan boshqa bir shaxs turmush qurish istagini bildirilsa ba'zi bir huquqiy ziddiyatlar bo'lishi mumkin. Sudlar yashash joyi, fuqarolik va har bir mamlakatda nikohga nisbatan qo'llaniladigan qonunlar kabi omillarni hisobga olgan holda tegishli yurisdiksiyalar qonunlari o'rtasida harakat qilishlari kerak.

Bundan tashqari, xalqaro shartnomalar ham nikoh yoshini belgilashga ta'sir qilishi mumkin. Nikoh tuzishga rozilik, nikoh yoshi va nikohni qayd etish to'g'risidagi Konvensiyaga binoan, nikoh uchun eng kam yosh va nikohlarni ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi konvensiya kabi hujjatlar shaxslarni, ayniqsa voyaga etmaganlarni ekspluatatsiya va majburiy nikohlardan himoya qilish uchun eng kam nikoh yoshini belgilash muhimligini ta'kidlaydi.

Nikoh yoshi bo'yicha qat'iy qoidalarga ega bo'lgan mamlakatlar inson huquqlari bo'yicha xalqaro me'yorlarga muvofiq shaxsiy huquqlar va himoyalarga urg'u berishga moyildirlar. Masalan, Shvetsiya 18 yoshgacha bo'lgan har qanday kishining turmush qurishini taqiqlovchi keng qamrovli qonunlarni amalga oshirdi, bu voyaga yetmaganlarni erta nikoh va u bilan bog'liq xavflardan himoya qilish majburiyatini aks ettiradi. Boshqa ba'zi davlatlar, aksincha bolalar nikohining oldini olishga qaratilgan xalqaro huquqiy normalarga qiyinchilik tug'diradigan an'anaviy amaliyotlarni saqlab kelmoqdalar. Bunday hollarda mahalliy urf-odatlar ko'pincha xalqaro me'yorlarga zid keladi, bu esa madaniy kontekstlarni va huquqiy me'yorlarni hurmat qiladigan nozik va maxsus yondashuvlarni talab qiladi.

Bir nechta real keyslar yuqorida aytib o'tilgan dilemmalarni aks ettiradi. 2011-yilda Amerika fuqarosi Yaman fuqarosiga uylangan. Nikoh Yamanda qonuniy ravishda kuchga ega edi, bu yerda eng kam yosh AQShga qaraganda past. Shunga qaramay, Amerikaga qaytib kelgach, mahalliy qonunlarga binoan ularning nikohining qonuniyligi to'g'risida savollar tug'ilgan va bu mumkin bo'lgan huquqiy muammolarni yuzaga keltirgan.

Matter of P.&S. (2014) ishida Bola huquqlari bo'yicha Komitet, yoshlarning nikohdan oldin o'z huquqlari va majburiyatlarini bilishlari kerakligini ta'kidlagan. Bu qaror yoshlarning o'z qarorlarini to'g'ri va erkin qabul qilish huquqini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan huquqiy me'yorlarni ta'minlaydi.

Turli xil davlat fuqaroligiga ega bo'lgan juftliklar o'rtasida nikoh bilan bog'liq muammolar paydo bo'lganda, munosabatlarga qaysi huquqiy tizimlar va me'yorlar qo'llanilishi kerakligi haqidagi savollar tabiiy ravishda bir-biriga zid keladigan turli muqobil tizimlar bilan bog'liq.

Xulosa.

Turli davlat fuqarolari o'rtasidagi nikohda yosh masalasi bugungi kunda ijtimoiy, huquqiy va madaniy nuqtai nazardan muhim muammo hisoblanadi. Ushbu masala, yoshlarning nikohga kirish

huquqini va ularning erkin tanlov qilish imkoniyatlarini himoya qilish nuqtai nazaridan ko'plab ilmiy va huquqiy bahslarga sabab bo'lmoqda. Nikohning yosh bilan bog'liq jihatlari, nafaqat ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash yoki nikohlarning madaniy va iqtisodiy o'zgarishlar bilan bog'liq rolini tushunish, balki bu masalani xalqaro huquq doirasida qanday tartibga solish kerakligini aniqlashni talab etayapti.

Ushbu maqola orqali nikoh bo'yicha yosh masalasining ijtimoiy, psixologik va huquqiy ta'sirlarini ilmiy tahlil qilishga va xalqaro huquq normalari bilan qiyoslashga harakat qilindi. Shu bilan birga, yosh nikohlar va chet el elementi bilan bog'langan nikohlar ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy jihatlarda murakkab ta'sirlar keltirib chiqaradi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda, yoshlarning nikohga kirish imkoniyatlari ko'pincha ijtimoiy yoki iqtisodiy majburiyatlarga asoslanadi, bu esa ularning huquqlarini cheklaydi. Xalqaro huquq va sudlar qarorlari yoshlarning nikohda erkin tanlov qilish huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Shu sababli, yoshlarning nikohga kirish huquqini himoya qilish va bu huquqni to'liq amalga oshirish uchun milliy va xalqaro miqyosda keng qamrovli chora-tadbirlar ko'rish zarur.

Yoshlarning nikoh tuzish huquqi xalqaro huquq normalari tomonidan himoya qilinadi va bu masala, yoshlarning erkin tanlovi va qaror qabul qilish huquqlarini himoya qilishni nazarda tutadi. Xalqaro huquq, yoshlarning nikoh tuzishlari uchun to'liq va erkin roziliklarini olishni ta'minlaydi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Inson huquqlari to'g'risida"gi deklaratsiya va "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi konvensiyalari yoshlarning nikoh tuzishlaridagi erkin tanlovlarini himoya qilishga qaratilgan muhim huquqiy hujjatlar hisoblanadi. Xalqaro sudlar, bu huquqni himoya qilishda zarur qarorlar qabul qilgan va yoshlarning nikohga kirishdagi erkinliklarini himoya qilishni o'z faoliyatining asosiy maqsadi deb hisoblashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Inson huquqlari bo'yicha umumjahon deklaratsiya
2. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya
3. Nikohlarning tantanali o'tkazilishi va qonuniyligini tan olish haqidagi Gaaga Konvensiyasi
4. "Globalizing Marriage". E. G. Beck. 2003
5. "The politics of marriage in international relations". M. T. Hennessey. 2010
6. Nikoh tuzishga rozilik, nikoh yoshi va nikohni qayd etish to'g'risidagi konvensiya
7. Xalqaro xususiy huquq. Darslik. Mualliflar jamoasi. TDYU, 2019
8. Kötz, H., & Steyn, S. (2016). Private International Law: International Marriage and Family Relations. London: Sweet & Maxwell